

Тијана В. АШИЋ*

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Марија Ђ. СИМОВИЋ**

Универзитет „Унион-Никола Тесла“ у Београду

Факултет примењених наука у Нишу

РЕЛАЦИЈЕ СИМУЛТАНОСТИ ПРЕДЛОГА У ЛОКАЦИОНОЈ И ТЕМПОРАЛНОЈ УПОТРЕБИ***

Апстракт: У раду су обрађени различити предлози који у српском језику исказују симултаност два догађаја или процеса. Објашњене су везе између њихових просторних и временских употреба, као и потреба да се уведу предлози са искључиво темпоралним значењем- *јриликом* и *јоком*, али и суштинске разлике између начина на који они представљају своје аргументе. Посебна пажња посвећена је разлици између употреба предлога *на* и *у* која је у вези са односом субјекта према временском локализатору. Најзад, објашњене су и специфичне употребе примарно спацијалних предлога *јо*, *јреко* и *јоод*.

Кључне речи: предлози, време, простор, семантика, симултаност.

УВОД

За разлику од просторних ентитета који су по својој природи тродимензионални и који међу собом могу успоставити велики број односа, временски ентитети су у нашој свести представљени као једнодимензионални и међу њима су, опште узевши, могуће само три врсте релација: симултаност, антериорност и постериорност. Другим речима, како објашњава М. Ивић (1955) одсек времена обележен именицом или прилогом може имати било локационо било оријентационо временско значење, у зависности од тога да ли желимо предикат сместити у оквир, пре или после неког ентитета са временским карактеристикама. У језицима се, међутим, за изражавање темпоралних односа користе бројни предлози који указују на подврсте тих односа, на начине на које се објект локализације односи према локализатору, као и на нашу концептуализацију различитих временских ентитета. Како би се изразиле све те осетљиве дистинкције у значењу, користе се не само спацијални предлози (што би било у складу са Локалистичком хипотезом (Лајонс 1977)), већ се

* Редовни професор, tijana.asic@gmail.com.

** Доцент, marijasim87@gmail.com.

*** Овај рад је урађен у оквиру пројекта Министарства за образовање и науку 178014.

јавила и потреба за настанком било искључиво временских предлога, било предлога који примарно служе за изражавање других апстрактних односа. Према Лејкофу и Џонсону (1980), време се у српском језику концептуализује помоћу двају метафора - *човек је џујник кроз време*, и *време је џросџор* (Кликовац 2006: 147). Док се креће кроз време, човек излази заправо из једне временске јединице улазећи у другу и стога су *временске јединице садржајџељи за човека* (Кликовац 2006: 147).

Циљ овог рада није да се да преглед свих језичких облика којима се у српском језику изражавају временски односи, већ да се укаже на неке особености значења које собом носе делимично синонимични предлози, као и на ограничења који они постављају на тип лексема с којима се могу комбиновати. Напоменимо да је од суштинске важности то што се локациона временска категорија (Ивић 1955) може поделити на статичку и динамичку. По нашем мишљењу само се у првој време посматра као простор, док се у другој оно сагледава у свом току и одмицању¹. Такође је од пресудне важности то што временски ентитети у односу на које се врши локализација нису само јединице временске мере којима ми именујемо различите интервале који се сукцесивно понављају, већ и догађаји, ситуације, активности који захтевају актере и могу имати утицаја на објекат локализације, али и једни на друге. Ми ћемо се због ограничености простора овде бавити само предлозима у локационој употреби, док ћемо изражавање антериорности и постериорности оставити за неку другу прилику.

РАЗЛИКЕ У ИЗРАЖАВАЊУ СИМУЛТАНОСТИ УЗ ПОМОЋ ПРЕДЛОГА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Примарна функција предлога *у*, као и *у* његовој просторној употреби је да смести објекат локализације у временски простор локализатора, те се превасходно користи са посебно индентификованим једницама временске мере².

1) Видећемо се у *јонедеља*³.

2) Преселили смо се у *новембру*.

3) Пробудила сам се у *зору*.

4) Доћу ћу у *јри* и *јейнаесџ*. – Запазимо овде употребу тренутно свршеног глагола који улази у минимални временски интервал означен дневним одбројавањем времена.

Како наводи Кликовац (2006: 149), употреба конструкције предлог *у* + локатив у временском значењу заснована је на метафори *временска јединица је садржајџељ* (*време је оквир догађања*). Стога, употребом *у* конструкцији предлог *у* + локатив, ова конструкција поред темпоралног добија и околосно значење, које као

1 Ово се поклапа са савременим когнитивним теоријама по којима се концепт времена разумева кроз кретање и промену (види Ашић 2008), (Л Биан (Le Bihan) 2019).

2 Под њима се подразумевају оне јединице временске мере које индентификујемо, представљамо различитим од других, а не само у погледу количине (*дан, саж, јодина*) (Ивић 1955).

3 Напоменимо да се може рећи и *једној јонедеља*, при чему ова генитивна конструкција не смешта догађај у тачку на временској оси већ само наводи да ће се радња, због услова који одговарају саговорницима обавити одређеног дана у недељи.

што ћемо показати може каткад склизнути у слабо каузално. Потребно је поменути да се у овој конструкцији најчешће јављају лексеме *йренуишак*, *час*, *моменай*, затим лексеме које означавају доба дана (*ноћ*, *зора*, *йрейодне*, *йойодне*, *йредвечерје*, *вече* и сл.), али и *минуиши*, *сайиши*, *часови*, *сайиши*, *недеља*, *месеци*, *йодина*, *деценија*, *век*, *ейоха*, *йериод*, *време*, *йрајање*, *доба*, *вечности* (Кликовац 2006: 149). Поред ових, Кликовац (2005: 149) још наводи и лексеме које именују апстрактне ентитете, као што су *истиорија*, *биографија*, *живоји*, *емисија*, *рамазан* и сл.

Јасно је да се темпорална локализација ових предиката због цикличног понављања ових једница везује за моменат говора, иначе реченица не би била информативна, осим ако јој није прикључен тачан датум догађања (*у новембру 2013*). Уколико се ради о итеративној интерпретацији, временска одредба указује на уобичајено време (период) вршења радње (в. Пишер и др. 2005: 217):

- 5) Школа почиње у *сейшембру*.
- 6) Предавања из алгебре се завршавају у *йола чейири*.

Временске епохе које се циклично не понављају директно упућују на временску референцу.

- 7) *У ренесанси* су усавршене многе сликарске технике.

Напоменимо да годишња доба чије је концептуално постојање условљено климатским и биолошким променама на Земљи често индукују одређене појаве или људске активности и самим тим, осим ако нису пропраћена додатим информацијама о години, првенствено се користе са генеричким презентом (види и Танасић 1999).

- 8) *У јесен* се ласте селе на југ.
- 9) *У йролеће* се сеје шпеница.

Овде ваља указати на постојање једне поприлично архаичне конструкције с предлогом *са* (с).

- 10) Зиме је ваздух хладан, у пролеће и *с јесени* свеж или млак, а лети топао.

Предлог *са* упућује на повезаност годишњег доба и одређених карактеристика или уобичајених радњи, а као што се из примера види синонимичан је с предлогом *у*. Али, у модерном језику ова конструкција указује на феномене који се јављају с почетком одређеног годишњег доба, као да је у питању метафора да њихов долазак повлачи собом одређене промене.

- 11) *С йролећа* све озелени и свет нам се учини много лепшим.
- 12) *С јесени* у Београду почне дувати кошава.

Уколико се као аргумент предлога јави нечије старосно доба онда се објекат локализације одмерава искључиво према животу субјекта, а апсолутна временска детерминација постаје ирелевантна.

- 13) У младос̄и Пера је свирао гитару.
 14) У с̄иарос̄и ћу више пажње посвећивати здрављу.

Међутим, уколико се дата лексема модификује личним именом, она угуђује на период на који се односе одређене карактеристике, а који је одређен временом у којем је живела та личност:

- 15) У Теслиној младос̄и читало се уз свећу.

Треба поменути и специфично значење конструкције у *моје време*. Њоме се говорник служи да би млађем саговорнику указао на контраст између прилика или обичаја који су некад били на снази, а чији је он био сведок или учесник, и актуелног стања ствари.

- 16) У моје време учитељ се много више поштовао.
 17) У моје време професори на факултету били су далеко захтевнији.
 18) У моје време било је далеко лакше доћи до стана и започети самосталан живот.

Треба свакако нагласити да лексема *време*, када је део конструкције у + локатив, има значење временског оквира, које полако прелази у околсно значење (Кликовац 2006: 152). Постоји и акузативна конструкција с обележјем процесуалности, као у примеру: У *време*- доба његове владавине, прилике су биле дружије. Конструкција *за време* се комбинује са периодима, празницима, али не и са временским јединицама (**за време јануара*). Генитив с предлогом *за* се јавља само у устаљеним синтагмама: *за владе Николе Пашића*. Предлог *за* као део конструкције уз лексему *време* указује на непосредну временску локализацију с представом о протоку времена: *за све то време* била је спремна на сваку неочекиваност (Пипер и др. 2005: 220).

Блиска овој конструкцији је употреба предлога *као* из уменице које означавају нечији узраст.

- 19) *Као младић*, Пера је свирао гитару.

У основи ове употребе предлога чија је основна употреба компарација (*Немој да се њонашаи као дејше!*) је идеја да се субјекат у садашњости пореди са неким својим издањем из прошлости. То није могуће учинити са његовом пројекцијом у будућност.

- 20) **Као с̄иарац* живећу на селу.

Напоменио да се и одређене функције или друштвени положаји који су временски ограничени могу јавити уз предлог *као* у темпоралној функцији.

- 21) *Као војник* имао сам само 70 кила.
 22) *Као директор* сектора за извоз (док сам био) јако сам много путовао⁴.

4 Додајмо да ова реченица у презенту има узрочно значење, јер сама функција условљава начин живота субјекта. *Као редовни студент имаш право да конкуришеш за с̄ишпендију*.

Овде можемо приметити каузалну нијансу која управо произилази из представе коју имамо о директоровим дужностима и начину живота.

Посебно значење имају конструкције са предлогом *за* којим се инсистира да се радња одиграла пре истека временског периода, те да није могуће (или се не намерава) остварити је (или наставити са њеним спровођењем) након тога. Акцент је, дакле, на десној граници локализатора.

23) *За животоа* је написао три тестаментa.

За разлику од тога, предлог *у* не мора да сигнализира да је живот завршен.

24) *У животоу* је до сада написао већ три тестаментa.

25) Доћи ћу *за дана*. - док траје дан

26) *За Клининовој председниковања* учињене су многе неправде.

Док последњи пример имплицира да је мандат председника Клинтона одавно завршен, пример 25) наглашава да ће се радња одиграти пре истека трајања допу-не предлога *за*. Напоменимо да *у (једном) дану* има потпуно различито значење - она служи као мера времена током које се радња извршила одређени број пута или је успешно завршена.

27) Абидага обилази и мајдан *у* Бањи и све радове око моста, и то по неколико пута *у дану* (Андрић, НДБ, 23).

28) ...и како се цело једно друштво преображава *у једном дану* (Андрић, НДБ, 209).

Нагласили бисмо такође да овде *дан* означава искључиво временску јединицу одређене дужине а не период када има сунчеве светлости, као што је случај са предлогом *за*.

Временску функцију могу добити и одређена физичка или психичка стања субјекта која, будући да су уведена предлогом *у* који *у* преносном смислу обухвата објекат локализације (по Ванделуазу 2001) врши одређену контролу над њим), често имају и додатно каузално (или мотивационо) значење. Наиме, контекстуално предодређени као временски, поједини примарно спацијални предлози, попут предлога *у*, помоћу те временске употребе добијају *у* одређеним контекстима узрочно значење (Ковачевић 2019: 175).

29) *У ијрудноћи* сам стално повраћала.

30) *У ијрудноћи* сам се трудила да што здравије једем.

31) *У депресији* је ослабила десет килограма.

32) *У иубершеиу* је била агресивна.

Како напомиње Ковачевић (2019: 175), *у* оваквим синтагмама, предлог *у* има значење *кад* и значење *зашто*, при чему значење темпоралне симултаности подразумева и значење просторне локализације *X* *у* *Y*, па се дато темпорално значење користи као *околности* узрок односно узрок ефектор или као разлог. Треба рећи да је ово *у* непосредној вези са каузалном вредношћу предлога *у* (види Пипер и др. 2005),

где он заправо упућује на унутрашњи узрок, а од њега се разликује управо временском природом употребљених именица.

33) У *бесу* је поразбијао све по кући.

Ентитети који се у онтолошком смислу могу сматрати аутентичним историјским догађајима (јединствени су, имају тачно одређене темпорално-просторне параметре, узроке и последице) такође логично функционишу као темпорални локализатори. Али, ако су уведени предлогом у могу се интерпретирати и као узроци догађаја који су погодили субјекте.

34) У *Друјом свейском райу* изгубио је руку.

35) У *Бомбрадовању шелевизије* страдало је доста запослених.

36) Погинуо је у *Бици на Марици*.

37) У *освајању Кајмакчалана* зарадио је тешке промрзалине.

Због тога је помало необично рећи:

38) У *Друјом свейском райу* заљубио се у једну Францускињу. (Боље је употребити *шоком*, о чему ће бити речи мало касније.)

Ипак, следећа реченица је могућа, јер између два догађаја постоји извесна веза - предикат представља део главног догађаја и мотивисан је намером да се заврши рат:

39) У *Друјом свейском райу* бачена је атомска бомба на Хирошиму.

Наиме, узрочно значење предлога у зависи од контекста, при чему није потребно да глагол и именица буду тачно одређеног значења, али је неопходно да се однос између њих може схватити као узрочно-последични (Кликовац 2005: 231). Осим тога, оваква конструкција ће се сматрати узроком ситуације дате глаголом када се налази пре њега⁵ будући да је *ириродно месџо узрока ире њоследице* (Кликовац 2005: 230).

Каткада спацијални аргументи могу добити темпорално значење. Ово проистиче из специфичних теличких (види Ашић, Корблен 2014) интерпретација одређених конструкција које боравак у одређеној установи или месту везују за одређене функције датих ентитета чији су субјекти бенефицијенти. Тако, *ићи у школу* значи *дији ученик*, *ићи на факултет* - *дији студент*, *ићи у диоској* - *ледати филм*, *ићи на ијацу* - *дији у куйовини*. Само оне активности које се везују за одређено животно доба могу дефинисати периоде у којима се предикат догодио под условом да је таква информација релеванта.

40) Почели су да се друже на *факултету*.

41) Зближили су се у *школи*.

5 Тако је, рецимо, у примеру који наводи Кликовац (2005): *Њејово родно село несџаје у њожару* (Нен. : 104), реч о начинском односу будући да је последица наведена пре узрока, док би се пример: *У њожару, њејово родно село несџаје*, тумачно као узрочни (2005: 230).

Погледајмо међутим следећи пример:

42) Упознали су се на *пијаци*.

Он не може имати временску интерпретацију јер се на пијаци може ићи целог живота или готово у било које доба дана.

Обратимо ипак пажњу на следећу реченицу:

43) Данас ми је баш на *пијаци* пало на ум могуће решење тог логичког проблема.

Мишљења смо да овде на *пијаци* може имати временско значење због природе предиката: наиме ментални процес долажења неке идеје се збива у субјектовој глави а не у неком простору. Стога је говорник хтео да саопшти да му је идеја синила док је шетао пијацим. Ипак, могућа је и просторна интерпретација, да је на идеју дошао док је посматрао неке сцене на пијаци:

43а) Данас ми је баш на *пијаци*, у свој тој гунгули и вреви пало на ум могуће решење тог логичког проблема.

Посебан случај представља конструкција *ошћи на море*, која означава боравак у приморском месту ради одмора. И она може добити, у одређеним случајевима темпоралну интерпретацију (*док смо били на мору*):

44) Посвађали смо се на *мору*. После смо се помирили.

Темпорална интерпретација је условљена како природом предиката који није спацијално везан за неки простор, а такође и присуством друге реченице. Јасно је да је у следећем примеру интерпретација обавезно спацијална:

45) Купили су кућу на *мору*.

Каткада нам прагматички контекст омогућава и темпоралну интерпретацију правих спацијалних одреби, као у случају примера:

46) Како је било у *Паризу*?

У *Паризу* сам све време била болесна, тако да сам се кући вратила тужна што ништа нисам успела да обиђем.

Друга реченица упућује да се прва односи на субјектов ограничен боравак у *Паризу* (*док је била на ишовању Паризу*).

Покушајмо сада да утврдимо зашто се са неким лексемама предлог *на* користи у темпоралном значењу. Притом, треба напоменути да смо његов основни семантизам дефинисали као контакт (Ашић 2008) што се у апстрактном значењу може тумачити као нека врста релације-повезаности. Лексеме као што су *сашанак*, *исшић*, *иредовање*, *концерћ*, *ушакмица*, *седица*, *забава*, *иранка* итд. подразумевају активно или пасивно учествовање у колективним активностима, што се у когнитивном

смислу представља као успостављање субјектове везе са њима, те се зато уз њих користи предлог *на*. У реченицама где се јавља конструкција *на+активност* (схваћена у ширем смислу) у функцији одредбе она представља временску реченицу *док је судјекаји био, учесивовао, наситиуао, присуситивовао*, а предикат се може типати само оних који су укључени у догађаје. Упоредимо следећа два примера:

- 47) *На сасџанку му је позлило.*
 47а) **На сасџанку је теткица у кухињи кувала кафу.*

Међутим, уколико предикат испољава значење које се уклапа у концепцију типизираних активности везаних за дату прилику оне не служе као прави темпорални локализатори (симуланост се подразумева), већ само неопходни оквири за реализацију предиката :

- 48) *На исџиџу из хемије је прва одговарала.*
 49) *На сасџанку кџџедре водио је главну реч.*
 50) *На уџакмици је навијао из свег гласа.*
 51) *На џакмичењу је решио све задатке.*

Уколико се пак ради о нетипизираним евентуалностима, онда оне успостављају праву темпоралну везу са предлошко-падежном конструкцијом. У питању је коинциденција између учешћа у активности и неког неvezаног догађаја.

- 52) *На исџиџу из хемије се онесвестила⁶.*
 53) *На сасџанку кџџедре ми је зазвонио телефон.*
 54) *На џакмичењу је срео друга из основне школе.*
 55) *На уџакмици се нашио.*
 56) *На конџерџу ју је пољубио.⁷*

Занимљиво је да се уз одређене лексеме попут *леџовање, зимовање, расџусџ, одмор, боловање* (које конципирамо као временске периоде) такође користи предлог *на*, јер оне нису дефинисане нашом поделом времена на сегменте, већ субјектовим боравком на одређеном месту обележеном његовим слободним активностима, или пак његовим тренутним односом према функцији коју врши (*биџи на расџусџу - не иџи у школу*). Дакле, за разлику од прототиписних временских одредби које самостално постоје, они онтолошки (у смислу своје темпоралне детерминације) зависе од агенса који их користи.

- 57) *На леџовању је научио да рони.*
 58) *На расџусџу је прочитао Чаробни брџи.*

Будући да једина функција лексема које се односе на празнике није да темпорално локализују догађаје, већ да их представе као посебне маркиране дане током

6 Не може се рећи **Моја друџарица која ме је чекала најољу се џресла од сџраха*; јер она није присуствовала испиту.

7 Занимљиво је да у последња два примера јасно да субјекат није актер догађаја већ само посматрач.

којих се врше неки обичаји и прославља, са њима се такође користи предлог *на*. Као да говорник жели да саопшти да предикати коинцидирају са нечим што конципирамо као посебне појаве.

- 59) Родио се *на Ђурђевдан*.
60) Упознали су се *на Божић*.

Реченица *Доћи ћу на Божић* је двосмислена, јер може да значи да ће неко допутовати *на Божић* или да ће присуствовати божићној прослави. Уколико се промени глагол (*дојуйшовати*), одредба се односи само на дан празника. Али се предлог *на* са локативом увек односи на прославу и подразумева учествовање (када су били на Божићу):

- 61) Упознали су се *на Божићу*.

Пошто је уобичајена концепција празника да их људи ослобођени свакодневних обавеза проводе на посебан начин, испуњавајући их различитим активностима (одлазећи у госте, на путовања или одмарајући се) неретко се са њима комбинује предлог *за* чији семантизам почива на намени:

- 62) Где идеш *за Нову Годину*?
63) Шта радиш *за Први Мај*?

Ово се може односити и на период слободних дана везаних за празнике, а не само на дан празника. Уколико се два независна тренутна догађаја временски поклопе за изражавање истовремености, користи се предлог *на* који не изражава инклузију, већ краткотрајни апстрактни контакт међу њима.

- 64) Срео га је *на изласку из биоскопа*.
65) *На уласку у йродавницу* налетео је на комшију.
66) *На расшанку* ју је заградио.

У српском језику постоји још један специфичан начин да се укаже на симултаност:

- 67) *За ручком* нас је засмејавао.

Она се може довести у везу са конструкцијама у којима просторно значење предлога *за* упућује на функционалност (*бићи за сџолом*, *бићи за рачунаром*) и означава *обављати неку радњу везану за одјекаш*, те каткада и сама конструкција *за сџолом* може добити темпорално значење.

- 68) *За сџолом* је Пера вриштао и непрекидно привлачио пажњу укућана, а после се примирио и заспао.

Могуће је направити разлику између конструкције *за ручком* и *на ручку*. Прва подразумева да је субјекат и просторно везан за место где се служи ручак (*сџо*),

док друга допушта чисто темпоралну интерпретацију (блиска је значењу *џоком ручка*). Тако можемо рећи:

69) На јучерашњем ручку ми је, док сам ишла у тоалет, пришао један човек и ...

У овом примеру није могуће употребити предлог *за*.

Напоменимо да се у језику, уз предлог *у*, јављају и конструкције са неидентификованим временским јединицама, али не у функцији темпоралне локализације, већ временске мере:

70) У *једном дану* Ђоковић је остварио две победе.

71) У *једној години* Индонезију је погодило чак десет земљотреса.

Овде се истиче однос између квантификације предиката и временског периода за који није типично или очекивано да се он оствари.

Предлог *на* се користи када се жели одредити дужина боравка на неком месту.

72) Идем у Ниш *на један дан*.⁸

С друге стране и синтагма у генитиву има своју функцију и служи да предикат одвоји од момента говора:

73) Једнога дана побегло је од куће – укида актуелност у садашњости.

Погледајмо сада разлику између израза *у џиренуџику* и *на џиренуџак*.

74) У *џиренуџику* сам схватио зашто се то догодило.

75) *На џиренуџак* се осмехнуо, а онда је наставио да ме гледа оштрим погледом.

Први облик указује да је субјекту било потребно минимално времена да дође до резултата за који је обично потребна припремна фаза, док други указује на краткотрајно трајања предиката (комбинује се само са пунктуелним глаголима) која су представљена као нека врста прекида радње која се приписује субјекту или актуелног стања ствари⁹. Заправо, претпоставља се да је стање (в. Чутура 2020: 144) означено предикатом *међустање* што имплицира да се дато стање убрзо мења, будући да се субјекат у примеру (75), *на џиренуџак осмехнуо и одмах насмјавио да леда ошћирим џоледом*.

Предлог *џоком* служи да евентуалност смести у оквиру временских граница које његов аргумент одређује. Он уз то представља свој аргумент у његовом развоју, показујући да наш ум конципира време као динамичку категорију коју карактерише кретање дуж замишљене временске осе. То се јасно види из примера где је предикат условљен проласком времена.

8 Предлог *на* у комбинацији са именицом *дан* се користи уз обавезан детеминатор, квантификатор при чему именица имплицира успостављено стање, па може да се одмери њено трајање: *Оџиуџо-вао је на један дан* (в. Пипер и др. 2005: 219). Предлог *за*, пак, сигнализира потребно време да се обави одређена радња (*Наџисао је чланак за недељу дана*) или број догађаја забележених у једној временској јединици (*За дан је умрло 50 људи од корона*).

9 *На џиренуџак је уџалио свеџло, а онда је у соби оџеџ завладао мрак*.

76) Велики пожар који је јуче захватио Паштровску гору и део Црмнице, *иоком ноћи* се проширио на простору изнад светог Светог Стефана. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

77) *Током дана* температура ће непрекидно расти.

78) *Током јесени* водићемо вас на путовања по различитим деловима Србије.

Предлог *иоком* апстрактне именице попут *исџорија* и *инфлација* представља у њиховој временској димензији:

79) *Током монетарне исџорије* суперсиле су увек одбијале међународну монетарну реформу. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

80) *Током инфлације* цене су вртоглавом брзином расле. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

Предикати који означавају стања утичу на статичку концепцију локализатора као интервала у коме је он на снази при чему се инсистира на трајању:

81) *Током леџа* био сам окупиран припремом слабих ђака – гимназијалаца из математике и физике.

82) *Током јесени* лоше сам се осећао.

Све лексеме које упућују на историјске периоде савршено се уклапају са предлогом *иоком*, јер их тако сагледавамо у њиховом протицању (осим оних попут *раџа* који уз предлог у могу катакада имати каузалну функцију).

83) *Током Вукове владавине* зрачила је и духовна делатност и из славних манастира у његовој области. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

84) Неко други би на месту Милошевића, *иоком државне кризе* уочи распада СФРЈ, прихватио конфедерацију. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

85) *Током његове дикџаџуре*, спољни дух је порастао за 554 одсто, што је знатно погоршало ситуацију у земљи. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

И именица *иосеџа* уколико се односи на државничку активност, подразумева одређени боравак које се састоји из низа сукцесивних обавеза па се мора употребити предлог *иоком*.

86) *Током ове иосеџе*, председник ће најпре разговарати са министрима, а потом присуствовати отварању споменика.

(Упореди: У *иосеџи* *ириџаџе*ма заборавила сам кишобран- где се *иосеџа* не посматра у својој временској димензији). Такође, идеални аргументи предлога *иоком* су глаголске именице које означавају радње у свом динамичком развоју које прати нека друга активност.

87) *Током ирања* судова гунђам.

88) *Током вежбања* певушим.

89) *Током учења* слушавам музику.

Истакли бисмо овде да, употребљене уз предлог *на*, неке глаголске именице означавају бављење колективним спортовима или похађање курсева умености, те се интерпретација разликује од оне која подразумева искључиво симултаност. И овде се, разуме се, ради о временском односу истовремености, али је присутна и идеја контекста у коме се нешто догодило.

90) *На црпљању* смо научили нову технику.

91) *Током црпљања* стално нешто бришем и поправљам.

Занимљив случај представља реч *скијање* која уз предлог *на* представља боравак на планини у циљу бављења овим спортом. Предлог *иоком* упућује искључиво на сам процес.

92) *Срели су се на скијању* (**сйусйу*).

93) *Током скијања* (*сйусйа*) уживам у брзини.

Ваља обратити пажњу и на примере у којима је употребљен предлог *на* иако субјект не учествује у догађајима означеним локализаторима, те би се пре очекивала употреба предлога *иоком*.

94) *На уйакмици* је експлодирала бомба.

Будући да утакмица има спацијално-темпоралну екстензију, предлогом *на* се инсистира на томе да се догађај десио не само у време, већ на простору саме утакмице.

95) *Током уйакмице* експлодирала је бомба на паркингу испред хале.

Такође, следећа реченица представља слику на којој су присутни били изложени дејству кише, што се види из немогућности употребе истог предлога у примеру где се догађај не одвија напољу.

96) *На Појовићевој сахрани* падала је киша.

97) **На Појовићевој комеморацији* падала је киша./*Током Поповићеве комеморације* падала је киша.

Из наведеног произилази да се са предлогом *на* у одређеним случајевима јавља интерфејс спацијалне и темпоралне интерпретације. У случајевима када је типично употребити предлог *на* (због специфичне везе између субјекта и локализатора – коју смо дефинисали као учествовање), предлог *иоком* свој аргумент представља као радњу у протицању која се може на тренутак зауставити.

98) *На*¹⁰ *данашњем предавању* ћете гледати филм о животу Иве Андрића.

99) *Током предавања* направићу неколико пауза.

10 У *предавању* је објаснила... – овде је предавање схваћено као резултат, а не као процес.

У сваком случају може се рећи да, док предлози у и *на* упућују да између два догађаја постоји однос целина-део¹¹ или узрок-последница, предлог *и*оком локализатор третира искључиво као временски интервал којим се остварује симултаност, те је могуће творити исказе у којима су догађаји потпуно независни и просторно раздвојени.

100) *Током и*рошесџа на факултету он је уживао на мору.

101) Последње акције је водио протеклог месеца, *и*оком Олимпијских игара. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

102) *Током сас*џанка мајстори су све време напољу правили неподношљиву буку.

103) *Током бомбардовања* организовали смо побуну против онога што се догађало у Југославији. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

104) *Током седнице Извршног одбора СПС-а*, јавио се из Хага Милошевић. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

105) Млади су жестоко протестовали на улицама Квебека, *и*оком чииавој за-седања. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

У случајевима када предлог у изражава да постоји каузални однос (в. Ковачевић 2019), предлог *и*оком управо сугерише његову одсутност:

106) *Током и*рудноће оставио ју је дечко.

107) *Током Дру*гој свејској раија живела је у Аустралији.

108) *Током бомбардовања* писао је песме.

Обратимо пажњу и на разлику у значењу следећих реченица:

109) У младости, *и*оком сииудија, читао је Достојевског.

110) У младости, *на сии*удијама, читао је Достојевског.

У првом случају ради се само о временском поклапању, а у другој је читање Достојевског саставни део студија – у другом случају се *на сии*удијама може метафорички представити као фигуративно место где се читао Достојевски.

Неке лексеме захваљујући употреби овог предлога добијају темпоралну интерперацију (тако што се инферира глаголска именица) или се из могућих њихових значења селекује оно које подразумева трајање:

111) *Током своје завршне речи*, поправио је и допунио оптужницу.

112) *Током и*оследње чаше вина расплакао се.

113) *Током комунистичке влас*џи био је без посла.

114) Она је у Банци радила *и*оком иеи различиих влада на челу ове земље. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

115) Иначе цена градње Храма Христа Спаситеља *и*оком радова стално је расла. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

116) *Током и*рвих иеи километара нисам се претерано уморила.

11 Ако кажемо *На коктели* је Ема иршла министри а Весна се фотиографисала са познатим људцем, можемо рећи да дати коктел представља сложени догађај чији су наведени предикати делови.

117) Комбинација Туђмана и Милошевића, која је подразумевала и Превлаку у Црној Гори, *џоком Дејџона* постала је неактуелна. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

118) *Током нераскидивој њрвој ујовора* придржаваћемо се правила.

119) Вероватно би му *џоком џој џосла* наврло још много идеја. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

120) *Током џуној месеца* она полуди.

121) Прописиоци транспорта ових животиња намећу одређену обавезу хранења *џоком џревоза* у посебно прилагођеним вагонима. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

122) *Током квара* путници су стрпљиво чекали напољу.

Најзад, рецимо да посебно значење има синтагма *џоком џодина*, јер имплицира да је време допринело да се дође до неког резултата.

123) *Током џодина* у мени је сазрела идеја о потреби продубљивања сазнања.

Предлог *џриликом* има посебну функцију код повезивања два симултана догађаја и то тако што показује да други карактеристике први, или да даје неке појединости о првом или је од важности за њега. У сваком случају, увек постоји веза између догађаја и предиката. У посебним случајевима ради се заправо о јединственом догађају и предикат представља начин на који се он врши.

124) *Приликом оцењивања исјиџа* увек сам блага.

125) *Приликом сечења џорџе* увек користим специјални нож.

126) *Приликом џлаћања* коиристим картицу.

127) *Приликом учења* веома се концентришем.

128) *Приликом ојерација* не праве се велики резови.

У следећим примерима предикатом се износи значајна информација у вези са процесом која се може тумачити и као њехов резултат:

129) *Приликом сликања њеној џоџреџа* мајстор је успео да истакне строгоћу њеног погледа.

130) *Приликом конџроле* доктор му је променио терапију.

131) *Приликом џрејева сонџа* преводилац није задржао оригинални распоред рима.

132) *Приликом ојравке комџуџера* мајстор је општетно екран.

Каткада је први догађај условљен другим:

133) *Приликом увоза робе* биће наплаћена царина.

134) *Приликом уџиса у школу* ученик ће полагати тест интелигенције.

Тако претходне реченице заправо сигнализирају да увоз подразумева плаћање царине, а упис у школу полагање теста. Важно је напоменути да се процес не представља у свом протицању те се уз *џриликом* могу користити и тренутни догађаји који не подразумевају трајање:

- 135) Сви присутни у судници устају *ириликом* *уласка судије или већа у судницу*.
 136) *Приликом његовог доласка у Београд* све ће главне улице бити затворене.
 137) Повредила сам се *ириликом* *иага са мердевина* – (овде се предикат може односити и на завршетак догађаја.)

Каткада је, када радња поседује трајање, *ириликом* синонимичан са *шоком*, али се чешће користи у случајевима у којима су два догађаја каузално повезана. Дакле, други карактерише први:

- 138) *Приликом вађења зуба* осећам бол.
 139) *Приликом пењања уз сипењенице* добије артимију.
 140) *Приликом свађе са сином* јако се узнемирила.
 141) Расположење је врло брзо спласло већ *ириликом* *ирве исплаше*. (<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>)

У следећим примерима, предлог *ириликом* уводи околности у којима се десио неки посебно релевантан догађај. Напоменимо да догађај истовремено утиче на процес уведен предлогом, прекидајући га или онемогућујући његову реализацију, дакле од изузетно је велике важности за њега.

- 142) *Приликом узлејања* авион се запалио.
 143) *Приликом сипшиња са врха* забила се у јелку и повредила.
 144) *Приликом одласка у иродавницу* оклизнула се и пала.

Постоје и примери у којима не постоји релација између два догађаја. Ради се о опису субјектових делатности у некој посебној прилици:

- 145) *Приликом зашварња скупа* Декан је одржао леп говор, захвалио се учесницима и најавио свечану вечеру.

Ипак примећујемо да дати предикат представља уобичајену радњу у датој ситуацији што оправдава употребу овог предлога у функцији -елаборације¹²- описивања од којих поддогађаја се састојао главни догађај – *зашварње скупа*. Управо због тога овде не може бити нагласак на симултаности. (Упореди са: **Приликом/Током* затварања скупа, неко је угасио светло).

Следећа реченица јасно показује да *ириликом*, за разлику од *шоком* не представља актуализовани процес у трајању, већ као тип ситуације/случај за коју се везују одређена правила и последице. Из овога следи да предикат игра важну улогу у реализацији намере:

- 146) *Приликом објављивања романа* треба пажљиво бирати издавача.
 147) *Приликом узимања кредитиа* мора се водити рачуна о тренутној економској ситуацији
 148) *Приликом избора занимања* многи не размишљају о својим реалним могућностима.

12 У теорији СДРТ (Ашер 1999), функцију елаборације имају реченице које приказују из којих се фаза састојао главни догађај.

Предлог *йреко*, као и у свом спацијалном значењу означава прелазак с почетне на крајњу тачку локализатора (*йрећи йреко мосйа*) или покривање целокупне површине локализатора објектом локализације (*сйавийи чаршав йреко сйола*). Ова идеја обухватања задржава се и у темпоралној употреби. У вези са његовом врло ограниченом употребом ваља истаћи две ствари: може се користити само уз временске периоде које треба испунити неком радњом, или јој приписати неко стање ствари (у фигуративном смислу служе као временска подлога за информацију о субјекту), а никако уз интервале дефинисане активностима.

- 149) *Преко леја* ћу се одмарати.
- 150) *Преко викенда* ће продавнице бити затворене.
- 151) *Преко расйусйа* ћу радити у кафићу.
- 152)**Преко лејовања* ћемо се дружити.
- 153) **Преко часа диолойје* играћу игрице.

Друго, предлог *йреко* даје статичну, а не динамичку слику времена. Ово је очигледно у примерима где предикати подразумевају његово протицање:

- 154) **Преко дана* смењиваће се периоди облачности и сунца.
- 155) **Преко йодине* предузеће је променило пет директора.
- 156) **Преко ноћи* је више пута у нашу зграду долазила полиција.
- 157) **Преко йройекле йодине* полако се прелазило на он-лајн наставу.

Треба нагласити да се предлог *йреко* не може употребити када је локализатор девербативна именица, као у примеру **йреко чийања* (Пипер и др. 2005: 154).

Предлог *йо* јавља се у атипичној временској употреби да би описао понашање субјекта током периода који су обележени посебним атмосферским приликама. Он не служи за темпоралну локализацију предиката, већ за његову везу са природним феноменима у току, што подразумева симултаност.

- 158) Највише волим да *йо сунчаном дану* седим у парку и посматрам свет.
- 159) *По хладном, кишином јујру* најлешје је остати у кревету.

Ова употреба произилази из могућности да се предлогом *йо* означи деловање природних феномена на субјекат у покрету (*йрчайи йо киши, сунцу, вејру*), а свако кретање подразумева протицање времена (ради се дакле о симултаности између активности и метеоролошког збивања). Уколико се атмосферске појаве везују за временске интервале релација не мора бити непосредна, већ и индиректна – на пример киша мотивише субјекта да остане унутра.

Предлог *йод* се у темпоралном значењу користи уз појмове односно периоде који означавају почетне периоде ширења временских одсецака (Пипер и др. 2005: 222):

- (160) *Под крај йролећа* температуре су биле летње.

Предлог *йод* и у свом апстрактном значењу (које је у вези са спацијалним положајем објекта локализације у односу на локализатор у којој се први налази у контакту са доњим делом другог који га штити, заклања, евентуално притиска) даје

идеју вертикалне доминације. Зато се користи уз имена владара, јер су хијерархијски изнад народа и имају моћ над њим како би обележили период њихове владавине:

161) Први министар *йод* Лујем 13. био је Ришеље.

162) *Под Саркозијем* је Француска назадовала.

Међутим, нашли смо на примере у којима се *йод* у темпоралном значењу користи и уз друге лексеме:

162) *Под ноћ* доћи ћу ти у загрљај. (Овде се ради о метафоричној слици ноћи која пада.)

163) *Под сшаре дане* почео је да пије. (И овде се старост метафорички представља као терет година који се носи на леђима.)

Рецимо најзад да се предлог *йо* осим у значењу постериорности (уз одређене глаголске именице) којим се у овом раду не бавимо, у складу са својом семантиком протезања јавља и уз констукције *цео дан*, *сву ноћ*, *ваздан* да би се нагласило понављање непрекидног трајање неке евентуалности у једном периоду (види Ивић 1951-1952):

164) Он *йо* *цео дан* спава

165) Беба *йо* *целу ноћ* плаче (*Беба је јуче по *цео дан* плакала).

Предлог *йо* се јавља уз именице типа *дан*, *ноћ*, *месечина*, *невреме*, *киша*, *вешар*, *лоше време* (види Пипер и др. 2005: 288):

(166) *По дану* је спавао, а *йо ноћи* скитао. (Пипер и др. 2005: 288)

ЗАКЉУЧАК

У раду смо показали да симултаност два догађаја, односно догађаја и периода или догађаја и предиката не подразумева само смештање једног у оквиру другог. Да је тако, за све наведене употребе био би довољан предлог *у*. Предлози које смо анализирали у овом истраживању служе да се укаже на важност наше концепције проласка времена, улоге субјекта у догађајима, односа каузалности, али и могућност интерпретације догађаја као типа ситуације за коју се везују одређена својства, правила и информације.

Као најбитнија запажања издвојили бисмо чињеницу да за разлику од предлога *у* и *на*, који упућују да између два догађаја постоји однос целина-део или узрок-последича, предлог *ш*оком локализатор третира искључиво као временски интервал којим се остварује симултаност. Управо због тога га налазимо и у исказима у којима су догађаји потпуно независни и просторно раздвојени. Каткада је, када радња поседује трајање, предлог *й*риликом синонимичан са *ш*оком, али се чешће користи у случајевима у којима су два догађаја каузално повезана. Дакле, други карактерише први, или пак тамо где уводи околности у којима се десио неки посебно релевантан догађај. Напоменимо да догађај истовремено утиче на

процес уведен предлогом, прекидајући га или онемогућајући његову реализацију, дакле од изузетно је велике важности за њега.

У вези са врло ограниченом употребом предлога *йреко* ваља истаћи две ствари: може се користити само уз временске периоде које треба испунити неком радњом, или јој приписати неко стање ствари (у фигуративном смислу служе као временска подлога за информацију о субјекту), а никако уз интервале дефинисане активностима.

Најзад, предлог *йо* јавља се у атипичној временској употреби да би описао понашање субјекта током периода који су обележени посебним атмосферским приликама. Он не служи за темпоралну локализацију предиката, већ за његову везу са природним феноменима у току. Осим тога уз *йо* се јавља уз именице типа *дан*, *ноћ* када наглашава понављање непрекидног трајање неке евентуалности у једном периоду.

ИЗВОРИ

- Андрић 2011 : Иво Андрић, На Дрини Ђуприја, <https://znakovi.files.wordpress.com/2011/05/ivo-andric-na-drini-cuprija.pdf>.
 Витас–Утвић 2013: Душко Витас, Милош Утвић. Корпус савременог српског језика (верзија СрпКор2013): <<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>>, новембар и децембар 2022. године.
 Ненадић 1980: Добрило Ненадић. *Доройеј*. Београд: Рад/Народна Књига/БИГЗ.

ЛИТЕРАТУРА

- Ашер 1999: Nicholas Ascher. „Discourse Structure and the Logic of Conversation“. in Turner K. (ed.), *The Semantics/Pragmatics Interface from Different Points of View*, Oxford: Elsevier, pp. 19-48.
 Ашић 2008: Tijana Ašić. *Espace, temps, prépositions*. Genève: Droz.
 Ашић–Корблен 2014: Tijana Ašić, Francis Corblin. „Telic definites and their prepositions: French and Serbian“. Ana Aguilar-Guevara, Bert Le Bruyn and Joost Zwarts (eds). *Weak Referentiality*. Amsterdam, Netherlands: John Benjamins Publishing Company, pp. 183–212.
 Ванделуаз 2001: Claude Vandeloise. *Aristote et lexicque de l'espace: rencontres entre la physique grecque et la linguistique cognitive*. Stanford, CA: CSLI.
 Ивић 1955: Милка Ивић. „Из проблематике падешких временских конструкција“. *Јужнословенски филолој*, XXI, књ. 1–4, стр. 165–214.
 Ивић 1951–1952: Милка Ивић, О предлогу по у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолој*, XIX, књ. 1–4, 173–212.
 Ковачевић 2019: Милош Ковачевић. *Узрочно семантичко йоље*. Београд: Јасен.
 Кликовац 2006: Душка Кликовац. *Семантика йредлоја*. Београд: Филолошки факултет.
 Кликовац 2005: Душка Кликовац. *Метифоре у мишљењу и језику*. Београд: Библиотека XX век.
 Лајонс 1977: John Lyons. *Semantics*. Volume 2. London, New York: Cambridge University Pres.
 Л Биан 2019: Baptiste Le Bihan. „Qu'est-ce que c'est que le temps“. *Chemins philosophiques*, Paris: Vrin.
 Лејкоф и Џонсон 1980: George Lakoff, Mark Johnson. The metaphorical structure of the human conceptual system. *Cognitive Science*, 4(2), 195–208.
 Пипер и др. 2005: Предраг Пипер и др. *Синтакса савременога српског језика. Просја реченица у редакцији Милке Ивић*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска.
 Танасић 1999: Срето Танасић. „Временска конструкција на + акузатив и у + акузатив са именицама које значе годишња доба“. *Наш језик*, XXXIII/1–2, стр. 15–23.
 Чутура 2020: Илјана Чутура. *Међуоднос йрилоја и йрилошких израза у савременом српском језику*. Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Београду.

Tijana V. AŠIĆ
Marija Đ. SIMOVIĆ

RELATIONS OF SIMULTANEITY OF PREPOSITIONS
IN LOCAL AND TEMPORAL USAGE

SUMMARY

In this paper, we analyze different Serbian prepositions that are used to express the simultaneity between events and processes. We explore both genuine temporal entities (like days, months, seasons) and happenings that presuppose the passage of time. Special attention is given to our conception of the passage of time, unlike the static nature of space. We have tried to give an account of the relation between the spatial and temporal usages of the prepositions *na* (*on*) related to the participation of the subject in activities and *u* (*in*) related to the state which is attributed to the subject or to the influence of some events on him. We also attempt to explain the need for creation of specific prepositions with exclusively temporal meaning *prilikom* (*in the occasion of*) and *tokom* (*during*) as well as the crucial differences between the ways they represent their arguments – in the first case as situations that are associated to some particular characteristics, or occasions in which take place some relevant events and in the second case as dynamic periods that coincide with some eventualities. Finally, we explain some specific usages of the basically spatial prepositions *po* (*all over*) – related to the meteorological conditions that accompany temporal entities, *preko* (*over*) – that expresses the placement of activities and state between its boundaries and *pod* (*under*) metaphorically representing the influence (in terms of domination) of the periods on the sentence subjects.

Keywords: prepositions, time, space, semantics, simultaneity.